

Крижановський С. І.,

магістр кафедри світової літератури та російського мовознавства
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,
м. Старобільськ, Україна
ksi4021978@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0719-7040>

КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Важливим напрямком в методиці викладання мовних і літературознавчих дисциплін для іноземних громадян є комунікативно-діяльнісний підхід. Саме завдяки йому вирішуються завдання, що обумовлені прагненням методистів та педагогів збільшувати словниковий запас, розвивати усне та письмове мовлення, мовну виразність іноземних студентів. Ф. Буслаєв, В. Стоюнин, В. Острогорський, Л. Поліванов, В. Шереметьєвський, В. Голубков, О. Алфьоров, М. Рибникова, К. Бархин, М. Соколов, Л. Троїцький, С. Смирнов, Н. Колокольцев, А. Липа, К. Мальцева, М. Львів, Т. Ладиженська, В. Коровіна, О. Богданова, Н. Демидова, Л. Зельманова, Т. Курдюмова, М. Кудряшев, М. Черкезова та ін. внесли значний вклад в розвиток комунікативно-діяльнісного підходу. На жаль, сьогодні недостатньо наукових робіт, в яких розглядається історія методичної думки стосовно даного підходу. Однак сучасні реалії вимагають більш пильної уваги до вивчення історії становлення комунікативно-діяльнісного підходу, оскільки це дозволить зрозуміти новаторство сучасної методики, побачити зв'язок з минулим. Все це обумовлює мету та завдання нашої статті – розглянути історію розвитку комунікативно-діяльнісного підходу в методиці викладання мови і літератури для іноземних громадян.

В навчанні іноземних громадян актуальною є думка методистів про те, що *„повноцінне сенсостворення може відбутися лише в діалозі свідомостей. Будь-яка монологічна позиція призведе до деякої непродуктивної „самотності” свідомості людини, що сприймає текст художнього твору”* (Галиева, 2020). Це означає, що на заняттях з мови та літератури з іноземними студентами викладач повинен створити діалог з учнями, який дозволить тільки спільними зусиллями прийти до значних результатів на занятті.

Методисти визначали *„єдність цієї роботи з <...> інтелектуальним, моральним і художньо-естетичним розвитком,*

тобто формуванням духовної особистості в широкому сенсі”, підкреслюючи таким чином важливість саме комунікативно-діяльнісного підходу (Богданова, 2004, с. 89). Методисти наполягали на важливості даного підходу, оскільки він пов'язаний з діяльністю людини і обумовлений нею. Ця думка стала результатом відмови від формалізації навчання мови та літератури, результатом усвідомлення тісного зв'язку навчання, розвитку мови, естетичного, морального виховання.

Для навчання іноземних громадян актуальною залишається думка методистів про те, що заняття з розвитку мовлення *„формують інтелектуально-трудова вміння учнів, які мають велику практичну значимість для подальшого оволодіння майбутньою професією. Внесок <...> літератури полягає в формуванні протягом усього процесу навчання певних основ культури читання; вміння користуватися літературою, що присвячена різним галузям гуманітарних і технічних наук, культури; вміння користуватися різними бібліотеками, довідниками, енциклопедіями, тобто всім, що спонукає до пошуку, знаходження і використання в роботі потрібної інформації”* (Богданова, 2004, с. 96).

Усне мовлення іноземних громадян на заняттях з літератури ефективно розвивається за допомогою комунікативно-діяльнісного підходу. М. Рибникова вказувала на необхідність створення міжпредметних зв'язків занять з історії літератури та лінгвістики, які можуть *„збудити критичне ставлення до вживання того чи іншого слова або терміна”* (Наукові, 2002, с. 28). Це дозволить іноземним студентам дійсно усвідомлено, а не механічно, репродуктивно відтворювати отримані знання з даних дисциплін.

Заняття з історії літератури сприяють розвитку емоційності усного та писемного мовлення іноземних учнів. М. Рибникова запропонувала для школярів систему накопичення слів і фразеологічних зворотів від класу до класу, проте ця ж система може бути застосована і для занять з іноземними студентами, з тією лише різницею, що класи ми розуміємо як відповідні їх мовного розвитку етапи. На початковому етапі вивчається матеріал розповідного та описового характеру; далі освоюється матеріал, який спрямований на розуміння, характеристику психології, внутрішнього світу особистості, його світогляду.

Важливою методичною проблемою стає розвиток усного мовлення іноземних студентів на заняттях з вивчення історії літератури. Найбільш повно це питання висвітлюється в працях В. Коровиної, яка розробила систему, зміст і основні етапи проведення таких занять. І. Колокольцев заклав методичні основи роботи над розвитком усного мовлення в процесі вивчення літератури. Концепція вченого-методиста дозволяє зрозуміти, що для розвитку мовлення іноземних студентів на заняттях з літературознавчих дисциплін слід приділяти увагу лексико-фразеологічній роботі з художнім текстом, яка реалізуються через перекази, мовленеве малювання.

Теоретичне обґрунтування комунікативно-діяльнісного підходу міститься в наукових дослідженнях К. Мальцевої (див. Наукові, 2002), яке дозволяє виробити методику розвитку мовлення іноземних учнів за допомогою виразного читання та словникової роботи, що проводиться на базі тексту художнього твору.

Українські вчені-методисти зробили вагомий внесок у розробку методики реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до розвитку мовлення учнів на заняттях з вивчення літератури. В Україні до цієї проблеми не раз зверталися О. Бандура, Л. Бірюк, М. Вашуленко, Л. Давидюк, Т. Донченко, Ж. Ісаєва, С. Капінос, О. Купалова, Т. Ладиженська, Я. Мельничайка, Т. Недайнова, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Плиско, Р. Шелехова, та інші. На думку Т. Недайнової: *„Розвиток мовлення <...> вимагає особливої уваги насамперед тому, що він безпосередньо пов'язаний з предметами лінгвістичних циклів і знаходиться в центрі уваги <...> протягом всього <...> навчання. <...> мовні вміння та навички носять загально навчальний характер і рівнем їхнього розвитку багато в чому визначається успішність в навчанні”* (Недайнова, 2008, с. 78).

Сучасна методика пов'язує комунікативно-діяльнісний підхід з творчою діяльністю учнів. Це означає, що на заняттях з мови і літератури студенти-іноземці самі створюють оригінальні усні або письмові твори. Ці творчі мовленнєві твори сприяють морально-естетичному розвитку особистості. Так, Є. Квятковський розробив основні критерії літературно-художньої підготовки учнів: *„виразність, індивідуальна своєрідність і творчий характер мови. Звідси особлива увага до емоційності, образності, яскравості усного та писемного мовлення, володіння різноманітними мовними стилями; її індивідуальної своєрідності та особистісного характеру; вміння використовувати в усних повідомленнях і письмових роботах культурні реалії, характерні для твору, письменника, епохи; володіння елементарними літературно-творчими навичками”* (цит. за: Богданова, 2004, с. 159). Автор пропонує значне різноманіття тематики і жанрів творчих робіт, які доцільно застосовувати на заняттях з іноземними студентами: репортажі, оповідання з життя, ораторський виступ, публіцистична стаття, лист, оцінка. *„Пропонована система роботи, крім вирішення суто освітніх завдань, сприятиме формуванню та розвитку спостережливості, фантазії, допоможе виявити і розвинути закладені в кожній людині художні задатки, наблизить літературно-мистецьку освіту і виховання до практики міжособистісного спілкування”* (цит. за: Богданова, 2004, с. 167).

Методисти розробили критерії, що визначають рівень розвитку мовлення учнів на основі комунікативно-діяльнісного підходу: *„1. Володіння активною лексикою, що характеризує духовний світ письменника і героя літературного твору, морально-психологічні особливості людської особистості. 2. Володіння суспільно-філософською і науковою термінологією, використання її в характеристиці епохи,*

світогляду і творчості письменника. 3. Володіння теоретико-літературною та мистецтвознавчою термінологією, використання її в процесі аналізу художнього тексту і різних висловлюваннях літературознавчого і літературно-критичного характеру. 4. Володіння зображувально-виражальними засобами мови, в тому числі прислів'ями, приказками, афоризмами, використання їх у контекстній промові різного рівня. 5. Розуміння особливостей виду і жанру висловлювання у відповідності з його метою, ситуацією спілкування та вміння практично володіти ним (аналітичний переказ, художній переказ, відповідь, повідомлення, доповідь, художньо-біографічна розповідь, слово про письменника тощо). 6. Змістовність висловлювання. 7. Чіткість, логічність, стрункність композиції висловлювання. 8. Володіння прийомами спілкування зі слухачами під час виступу. 9. Ведення діалогу на літературні теми. 10. Самостійність у підготовці виступу. 11. Оптимальне поєднання у висловлюваннях матеріалу, вивченого за літературно-критичними, літературознавчими джерелами, на основі аналізу тексту, з власними міркуваннями. 12. Володіння особливостями того чи іншого мовного стилю у відповідності з певним жанром висловлювання та ситуацією спілкування” (Богданова, 2004, с. 17). Ці критерії сприяють об'єктивному оцінюванню іноземних студентів з дисциплін, пов'язаних з історією літератури та лінгвістикою.

Цікаву класифікацію монологічних висловлювань на заняттях з літератури запропонували О. Богданова, С. Леонова, В. Чертов. Методисти виділяють види репродуктивних і продуктивних висловлювань: „I. Репродуктивні висловлювання: відтворюють і творчі перекази художнього тексту, перекази статей підручника, фрагментів літературознавчих і літературно-критичних статей, мемуарних та епістолярних матеріалів. II. Продуктивні висловлювання: 1. Наукові, літературознавчі: розгорнута усна відповідь, повідомлення, доповідь. 2. Літературно-критичні: критичний етюд, критичне есе, «слово про письменника» та ін. 3. Мистецтвознавчі: розповідь або доповідь про твір мистецтва (картини, скульптури, архітектурної споруди), мова екскурсовода, режисерський коментар і т.і. 4. Публіцистичні: мова про героя твору, ораторський виступ, репортаж і т.і. 5. Художньо-творчі: а) літературно-художні – вірші, оповідання, нариси, п'єси і т.і.; б) художньо-критичні: художньо-біографічна розповідь, розповідь про літературну подію, художня замальовка та ін.” (Богданова, 2004, с. 17). Застосування даних типів висловлювань на заняттях дозволяє провести якісну мовну підготовку іноземних громадян.

Про необхідність використання переказів для розвитку мовлення учнів у різні часи писали В. Голубков, М. Колокольцев, В. Коровіна, М. Львів, К. Мальцева, Л. Ні, Г. Первова, Н. Политова, М. Рибникова та ін. Про важливість приділити увагу на заняттях з історії літератури переказами художнього тексту також пишуть О. Богданова, С. Леонова, В. Чертов. Методисти називають такі види переказів – ті, що відтворюють (детальний, стислий, вибіркового) і творчі (зі зміною особи

оповідача, ускладнені творчими завданнями і т.д.). Ці види переказів не тільки сприяють розумінню змісту художнього твору, а й сприяють розвитку мовлення іноземних учнів.

О. Богданова, С. Леонова, В. Чертов вказують, що застосування комунікативно-діяльнісного підходу актуалізує використання різного роду доповідей на заняттях з мови та літератури. Методисти поділяють доповіді в залежності від мети і способів організації змістовного матеріалу в них. Це інформативні, дослідні та проблемно-дискусійні доповіді, підготовка до яких визначається рівнем підготовленості іноземних студентів. Ми вважаємо, що найбільш складними є дослідницькі доповіді, які вимагають від студентів самостійності, вміння аналізувати наявний матеріал, творчо застосовувати отримані знання, робити узагальнення і висновки.

Найбільш ефективно комунікативно-діяльнісний підхід реалізується на заняттях з вивчення мови. Про це писали Н. Алгазіна, С. Львова, Г. Приступа, М. Разумовська, М. Ушаков та ін. Цей підхід активно застосовується при вивченні граматики, він сприяє виробленню навичок застосування теоретичних правил на практиці, підвищенню орфографічної пильності та грамотності.

В рамках даного підходу вчені-методисти А. Власенков, Г. Гранік, Л. Ланда, В. Малащенко, Т. Мілевська, Л. Селезньова, О. Шатова та ін. в рамках комунікативно-діяльнісного підходу виробили ряд ефективних прийомів для засвоєння орфографічних правил. Н. Алгазіна, Р. Блюмберг, С. Львова, В. Мейера, М. Разумовська вказують на важливість в рамках даного підходу використовувати на заняттях спостереження над мовними явищами і проблемними лінгвістичними ситуаціями. М. Лебедев, Г. Лідман-Орлова, Ю. Меженко, спираючись на комунікативно-діяльнісний підхід, виробили низку «опорних сигналів» для засвоєння граматичного матеріалу.

Методики роботи з розповіддю на лінгвістичну тему, з правилом як з навчально-лінгвістичним текстом в рамках комунікативно-діяльнісного підходу, запропоновані Л. Климчик, С. Львовою, М. Розумовською, сприяють і розвитку мовлення студентів-іноземців, і допомагають ефективно на практиці використовувати теоретичний матеріал.

Українські методисти О. Бистрова, Т. Голобородько, С. Корсаков, Т. Кудрявцева та ін. підкреслюють, що мета навчання граматиці полягає у вирішенні комунікативних завдань, яку забезпечує функціонально-комунікативна модель викладання. Для вироблення методики навчання іноземних студентів важлива думка українських вчених про те, що всі типи мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо і сприйняття) повинні реалізовуватися через свідомо-практичний принцип вивчення мови, який передбачає оперування мовою не тільки в навчальних, але і в реальних життєвих ситуаціях. На наш погляд, у зв'язку з цим важливо підкреслити, що на заняттях з мови з іноземними учнями необхідно

використовувати такий текстовий матеріал, який реалізовує культурологічний принцип навчання та освітньо-виховні можливості мови.

Таким чином, саме на заняттях з вивчення історії літератури і мови у іноземних студентів здійснюється формування таких базових компетенцій, як загальнокультурної, інформаційної, комунікативної. Аналіз різних точок зору на комунікативно-діяльнісний підхід в історії методичної думки показує, що ця проблема завжди цікавила вчених. Методисти неодноразово підкреслювали важливість, значимість і продуктивність комунікативно-діялісного підходу для розвитку мовлення учнів на заняттях з мови та літератури. Перспективи нашого дослідження ми бачимо у вивченні застосування комунікативно-діялісного підходу в рамках вивчення іноземними студентами конкретних тем навчальних філологічних дисциплін.

Список використаної літератури

- 1. Галиєва А.** Коммуникативно-деятельностный аспект в изучении рассказа И. А. Бунина „Господин из Сан-Франциско”. URL: <https://urok.1sept.ru/576402/> (дата звернення: 15.03.2020).
- 2. Богданова О.,** Леонов С., Чертов В. Методика преподавания литературы. Москва: Академия, 2004. 397 с.
- 3. Наукові** основи методики викладання літератури. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
- 4. Недайнова Т.** Мистецтво викладання літератури в школі. Київ: Ленвіт, 2008. 127 с.

References

- 1. Galieva, A.** (2020). Kommunikativno-deyatel'nostnyj aspekt v izuchenii rasskaza I. Bunina „Gospodin iz San-Francisko” [Communicative and active aspect in the study of the story of I. Bunin „The Lord from San Francisco”]. Retrieved from <https://urok.1sept.ru/576402/> [in Russian].
- 2. Bogdanova, O.,** Leonov, S. & Chertov, V. (2004). Metodika prepodavaniya literatury [Methods of teaching literature]. Moscow: „Akademiya” [in Russian].
- 3. Naukovi** osnovy metodyky vykladannia literatury [Scientific bases of methods of teaching literature]. (2002). Kyiv: „Lenvit” [in Ukrainian].
- 4. Nedainova, T.** (2008). Mystetstvo vykladannia literatury v shkoli [The art of teaching literature at school]. Kyiv: „Lenvit” [in Ukrainian].

Крижановський С. І. Комунікативно-діяльнісний підхід у викладанні мови й літератури для іноземних студентів

В статті зазначається, що важливим напрямком в методиці викладання мовних і літературознавчих дисциплін для іноземних громадян є комунікативно-діялісний підхід. Саме завдяки йому вирішуються завдання, що обумовлені прагненням методистів та педагогів збільшувати словниковий запас, розвивати усне та письмове мовлення, мовну виразність іноземних студентів. Методисти наполягали на важливості даного підходу, оскільки він пов'язаний з діяльністю людини і обумовлений нею. Усне мовлення іноземних громадян на

заняттях з літератури ефективно розвивається за допомогою комунікативно-діяльнісного підходу. Заняття з історії літератури сприяють розвитку емоційності усного та писемного мовлення іноземних учнів. Автор статті зазначає, що важливою методичною проблемою стає розвиток усного мовлення іноземних студентів на заняттях з вивчення історії літератури. Для розвитку мовлення іноземних студентів на заняттях з літературознавчих дисциплін слід приділяти увагу лексико-фразеологічній роботі з художнім текстом, яка реалізуються через перекази, мовленеве малювання. Сучасна методика пов'язує комунікативно-діяльнісний підхід з творчою діяльністю студентів. Найбільш ефективно комунікативно-діяльнісний підхід реалізується на заняттях з вивчення мови. Цей підхід активно застосовується при вивченні граматики, він сприяє виробленню навичок застосування теоретичних правил на практиці. Методики роботи з розповіддю на лінгвістичну тему, з правилом як з навчально-лінгвістичним текстом в рамках комунікативно-діяльнісного підходу сприяють розвитку мовлення студентів-іноземців, допомагають ефективно на практиці використовувати теоретичний матеріал. Автор статті підкреслив, що на заняттях з мови з іноземними учнями необхідно використовувати такий текстовий матеріал, який реалізовує культурологічний принцип навчання та освітньо-виховні можливості мови.

Ключові слова: історія літератури, комунікативно-діяльнісний підхід, мова, методика, студенти-іноземці, текст.

Крыжановский С. И. Коммуникативно-деятельностный подход в преподавании языка и литературы для иностранных студентов

В статье отмечается, что важным направлением в методике преподавания языковых и литературоведческих дисциплин для иностранных граждан является коммуникативно-деятельностный подход. Именно благодаря ему решаются задачи, обусловленные стремлением методистов и педагогов увеличивать словарный запас, развивать устную и письменную речь, языковую выразительность иностранных студентов. Методисты настаивали на важности данного подхода, поскольку он связан с деятельностью человека и обусловлено ею. Устная речь иностранных граждан на занятиях по литературе эффективно развивается с помощью коммуникативно-деятельностного подхода. Занятия по истории литературы способствуют развитию эмоциональности устной и письменной речи иностранных учащихся. Автор статьи отмечает, что важной методической проблемой становится развитие устной речи иностранных студентов на занятиях по изучению истории литературы. Для развития речи иностранных студентов на занятиях по литературоведческим дисциплинам следует уделять внимание лексико-фразеологической работе с художественным текстом, которая реализуются через переводы, речевое рисования. Современная методика связывает коммуникативно-деятельностный подход с творческой

деятельностью студентов. Наиболее эффективно коммуникативно-деятельностный подход реализуется на занятиях по изучению языка. Этот подход активно применяется при изучении грамматики, он способствует выработке навыков применения теоретических правил на практике. Методика работы с рассказом на лингвистическую тему, с правилом как с учебно-лингвистическим текстом в рамках коммуникативно-деятельностного подхода способствует развитию речи студентов-иностранцев, помогает эффективно на практике использовать теоретический материал. Автор статьи подчеркнул, что на занятиях по языку с иностранными учащимися необходимо использовать текстовый материал, который реализует культурологический принцип обучения и образовательно-воспитательные возможности языка.

Ключевые слова: история литературы, коммуникативно-деятельностный подход, методика, студенты-иностранцы, текст, язык.

Kryzhanovskyi S. I. Communicative and active method for teaching linguistics and literature for foreign students

In the article the author explains active and communicative method of teaching the history of literature and linguistics for foreign students. The author writes that communicative and active method is very important for foreign students. This method helps foreign students to do better oral and written language, increase vocabulary and develop language expressiveness. The author writes that this method links the human activity and its oral and written language. Spoken language develops much faster on classes of such subject as History of literature. Communicative and active method helps this process. The author writes that the lessons of literature help to develop the emotions, the thinking, and the feelings of the students. On classes of the history of literature, the students gain speaking and writing skills. Students in the classes of literature and linguistics write creative reports. The author writes that the students must do the translations to their native language on the lessons of History of literature. Communicative and active method is very effective on the linguistics classes. This method helps to learn grammar. This method helps international students to connect theory and practice. Students create linguistic stories. Linguistic stories help to develop the speech of foreign students. This method connects the communication and activity. The author writes about the need to study the texts on culture on classes of linguistics. This helps to make the students educated. This brings up aesthetic sense in students. This method develops different competences. This is an informational, creative, and cultural competence. This method is very effective for teaching foreign students.

Key words: history of literature, communicative-activity approach, methodology, students, text, language.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2020 р.

Стаття прийнята до друку 22.02.2020 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. В. І. Дмитренко